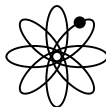


Matt Kaplan

TEADUS MAAGIA TAGA

Pühast Graalist armujookide ja üliinimesteni



elav teadus

Originaali tiitel:
SCIENCE OF THE MAGICAL
from the Holy Grail to Love Potions to Superpowers
Matt Kaplan

Esmatrükk: Scribner, Simon & Schuster, Inc., 2015

Tõlkinud Triin Olvet
Toimetanud Piret Ruustal
Küljendanud Erje Hakman
Konsultandid: Jüri Plado, Aigar Ottas, Jaak Kikas, Jaan Aru,
Sven Vahar, Lauri Laanisto, Inari Leiman
Kreeka- ja ladinakeelsed tsitaadid tõlkinud Neeme Näripä

Käesoleva väljaande kaanekujundus pärineb eliksiiripudeli* sildil trükitud litograafiast *Sybilline Leaves by Florence & Fanny, Philadelphia / T. Sinclair's Lith., Phila., c. 1852.*, mis on hoiul USA Kongressi raamatukogus.

* *Eliksiir on viisakas väljend erinevate ravimite ja rohtude kohta, mida eetiliselt kahtlasevõitu taustaga kaubitsejad eri ajastutel müütasid. Mõnikord andsid need eliksiirid müügimeeste reklaamitud imeväärseid tulemusi, mõnikord aga mitte.*

Copyright © 2015 by Matt Kaplan

Tõlge eesti keelde © Triin Olvet ja kirjastus Argo, 2016

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-527-85-4

Trükitud trükikojas Print Best

*Meenutades armastusega Patricia Morse'i, kes aitas mul „Käábikuni“
jõuda juba siis, kui olin veel liiga väike, et ise selleni ulatuda.*

SISUKORD

Sissejuhatus 9

1 Tervendamine 17

Palved, riitusebasseinid, regeneratsioon ja jumalik lauvärv

2 Muundumine 39

Loomadeks, berserkideks, supersõdalasteks ja vastassoo esindajateks

3 Surematus ja pikaeealisus 61

Elueliksiirid, pühad graalid ja destilleeritud alkeemikupiss

4 Üleloomulik taeva laotus 82

Päikesekivid, nuhtlused, planeetide vägi ja tormide manamine

5 Loomad ja taimed kui ended, teejuhid ja jumalad 108

*Odini hundid ja rongad, surmakassid, kõnelevad metsad ja linnud,
kes ennustavad ilma*

6 Ennustused 136

Maksauurijad, ülempreestrinnad ja mõtetelugejad

7 Teisipoolsus 154

Allmaailma väravad, surnute valvurid ja surmalähedased kogemused

8 Väeandjad 170

*Armujoogid, unerohud, taju muutev vili
ja astelrai astlaga läbi torgatud peenised*

9 Üliinimesed 193

Savantid, buda mungad, mõõganeelajad, sütelkõndijad ja mustkunstnikud

Kokkuvõte 217

Tänuavaldused 220

Märkused 222

SISSEJUHATUS

Ja mõned asjad, mida poleks tohtinud unustada, läksid kaotsi.

Ajalooost sai legend, legendist sai müüt ...

GALADRIEL, „SÖRMUSTE ISAND: SÖRMUSE VENNASKOND“

Egiptuse sõjavankrid tuiskasid kiiresti lähemale. Ainsagi relvata, nappiva toidumoonaga ja kõrvetava kõrbepäikese käes pagevate juutide väljavaated olid lootusetud. Siis aga võttis sündmuste käik veelgi hullema pöörde – juudid jõudsid Punase mere kaldale. Vangilangemine näis olevat vältimatu. Sõjavankrid lähenesid üha, juba paistis, et kõik on kadunud; ent siis see sündis. Mooses tõstis saua ja palus Jumalal inimesi nende hädas aidata – ja Jumal aitas. Mereveed lõhenesid, juudid pääsesid turvalisse paika ja egiptlased, kes püüdsid neile järgneda, uppusid mäslavates lainetes.¹

Lugu, mida on sugupõlvade jooksul ikka ja jälle jutustatud ja arvukates kunstiteostes kujutatud, Punase mere lahknemine Teises Moosese raamatus, on üks kõige haaravamaid üleloomulikke seiku Lääne mütoloogias. Arheoloogid, ajaloolased ja piibliuurijad on seda sündmust – sarnaselt kümnele Egiptuse nuhtlusele – armutult lahanud, püüdes kindlaks teha, kas väljamõeldise sees peitub ka mõni tõetera. Kas selline lugu võiks hõlmata kirjeldusi loodusõnnetustest, näiteks maavärinatest, üleujutustest või tormidest, mida meie esiisad küll

kogesid, ent ei suutnud seletada? Kindlasti, kuid leidmaks ajaloo talletatud killukesi, ei tohiks vaadata ainult kõige ürgsemate müütide poole.

Mitu aastat pärast seda, kui insener Norton McCoy saab tuumaajaamas töötamise ajal kogemata kõrge kiiritusdoosi, sünnib talle poeg Hank. Poja jäsemed kasvavad ebainimlikult pikaks, ta muutub üleloomulikult tugevaks ning tema käed ja jalad sarnanevad ahvi omadele. Tänu ebatavalisele kehale tõuseb poiss koolis tippu mitmel spordialal, kuid oma erilisuse tõttu langeb kiiresti kaasõpilaste kiusamise ohvriks. Peatselt avastab Hank, et isa kiiritada saamise tõttu on tema DNA muteerunud, ja kuigi ta pole ainuke omataoline, jääb ta vähemusse maailmas täis inimesi, kes teda ühtaegu vihkavad ja kardavad.² Peatselt vahetab ta oma nime kohasema hüüdnime Beast (e. k. Elajas) vastu ja viimaks ühineb X-meestega, et võidelda mutantide õiguste eest.

Pole erilist kahtlust, milliseid tõsielusündmusi talletas koomiks „X-mehed“, kui see 1963. aastal esmakordselt trükivalgust nägi. Kodanikuõiguste seaduse allkirjastamiseni president Lyndon Johnsoni käe läbi ja selle jõustamiseni jäid vaid mõned kuud. Diskrimineerimise teema mõlkus igapäev meele ja selle metafooriks sobis mutantide tagakiusamine ideaalselt. Ent selles kaasaegses mütoloogias ei jäädvustunud üksnes rassilised pinged. Selles jäädvustus ka teadus.

Mutante kutsuti algselt „aatomi lasteks“ – ja mitte ilma põhjuseta. Filmis „X-mehed: esimene klass“ kujutatud Kuuba raketikriis kulmineerus vaid aasta enne koomiksi avaldamist. Hirm kiirituse mõju ees inimkehale oli kõigi aegade tugevaim ja salvestus „X-meeste“ koomiksisarjas. Üsna sarnane lugu on ka 1962. aastal ilmavalgust näinud Hulkiga, kes võlgneb oma sünni gammakiirgusele, mis tõsiselt mõjutas Bruce Banneri nimelise mehe organismi. Ka samal aastal loodud Ämblikmehel avalduvad fantastilised võimed pärast kiiritatud ämbliku hammustust.³

Koomiksites esinevate supervõimete panemine ühte patta Teise Moosese raamatu imepäraste sündmustega tundub räige pühadusteotusena. Enamikku meist on lapsest peale õpetatud suhtuma jumalate maagilistesse tegudesse mõnevõrra teisiti kui suurelike maagilistesse

tegudesse. Ent kas need ikka on sedavõrd erinevad? Pole vahet, kas me nimetame seda jumalikuks sekkumiseks, imeks, üleloomulikuks nähtuseks, nõiduseks või mutatsiooniks, kõigil neil lugudel on üks ühine põhijoon. Nad esitavad võimatut tõe pähe, jäädvustades samaaegselt informatsiooni selle kohta, mida elasid läbi nende tekkimise ajastul elanud inimesed.

FOSSILISEERUNUD FANTAASIA

Inimesed tunnevad täitmatut isu mõista ümbritsevat maailma. Kui me näeme midagi arusaamatut, hakkab aju silmapilk selle mõtestamise kallal ragistama. Ajule võivad tööd anda tühiseimadki pisiasjad, näiteks tähelepanek, et täiskuu ajal on uni kehvem kui kuu kasvamise või kahanemise paiku. Samuti võib ainest anda sedavõrd vägev juhtum nagu hingamise ja pulsita patsient, kes pärast viit minutit surnuna operatsioonilaual lebamist ootamatult ellu ärkab.

Võlutuna ja pahviks lööduna murrame agaralt pead. Kas see on ikka tõesti täiskuu, mis mu une nii hullusti ära rikub,* või põhjustab sedavõrd suurt ebamugavust miski muu, mida ma samal ajal teen? Kas patsiendi veresoontes jätkus nende viie minuti jooksul küllaldaselt glükoosi ja hapnikku, et hoida ära püsiva ajukahjustuse tekkimine? Kas see inimene võis viibida mingisuguses sügavas tardumusseisundis, olemata tegelikult üldse surnud? Kui ükski neist seletustest ei tundu vastuvõetav, hakkame otsima üleloomulikke põhjusi. Kuu võluvõim valitseb inimeste üle. Ingel sekkus ja juhtis lahkuva hinge tagasi elavate maailma.

Üks kõige dramaatilisemaid ja traagilisemaid näiteid sel teemal pärineb maailmas hiljuti peetud võitlusest ebolaga. Nn nullpatsient, esimene inimene, kes 2013.–2014. aasta epideemia ajal ebolasse

* Lihtsalt juhuks, kui te teada tahate, siis süüdi on täiskuu ja mitte see tassitais espressot, mille te enne õhtusööki ära jõite. Nojah, espresso küll ei aidanud uinumisele kaasa, aga kuu näib meie unemustrite üle halba nalja viskavat. Sellest tuleb hiljem ka pikemalt juttu. (*Autori märkus.*)

haigestus, oli väike poiss Emile Meliandou külakesest Guineas. Tal kerkis kiiresti kõrge palavik, ta hakkas oksendama ja tekkis verine kõhulahtisus, millele järgnes surm. Paar päeva hiljem haigestus tema õde, kes samuti suri. Peatselt jäi haigeks Emile'i lapseootel ema, kel algas tugev verejooks. Samal õhtul toimus nurisünnitus ja naine heitis hinge. Kolm külanaisi tulid emast voolanud verd koristama ja ka nemad surid. Ellu jäi vaid Emile'i isa. Ümberkaudsetes haiglates valitsemise peataolek. Kohalikud elanikud olid kabuhirmus. Kogu selle hirmu ja ebakindluse keskel tulid külaelanikud – kaasa arvatud haiged – kokku, et viia läbi rituaale, mis nende arvates võisid neid kaitsta kogukonda tabanud musta maagia needuse eest. Maagilised rituaalid osutusid rängaks veaks. Tseremooniale järgnes mitu uut haigusjuhtu ja taud levis nagu kulutuli.⁴

Meie esiisade olukord oli enam-vähem samasugune. Ennenägematult ränga äikesetormi tekitatud kaost seletavad paljud tänapäeva inimesed rõhkondade ja temperatuurimuutustega, ent esivanemate käsutuses sellist informatsiooni polnud. Nemad tulid piksenooli, kurdistavaid kõuekärgatusi ja laastavat rahet nähes ja kuuldes ainsale mõeldavale järeldusele: Thor, Baal või Zeus on vihane. Samuti oli merepinnast tuhandete jalgade kõrgusel kaljudesse kivistunud kalaluid ja merekarpe leidnud esivanemate meelest arukas arvata, et sealkandis oli kunagi toimunud suur üleujutus. Aga oleks vale kujutada ammuseid inimesi täielikus vaimupimeduses elanutena. Mõnikord olid asjalood otse vastupidi ning meie esivanemad tõlgendasid maailma tähelepanuväärselt nutikal, kuid aja laastamistöe tagajärjel kaotsi või peaaegu kaotsi läinud viisil.

Nagu kõnelevad legendid, oli viikingite valduses selline ese nagu päikesekivi, mis võimaldas neil Atlandi ookeanil edukalt navigeerida juba sajandeid enne magnetkompassi leiutamist. Aastakümnete kaupa eirasid ajaloolased päikesekivi teooriat kui puhtakujulist fantaasiat, kuid praegu tuleb sellise asja olemasolu kohta lagedale nii füüsikalisi, mineraloogilisi kui ka arheoloogilisi tõendeid.⁵ Sarnasel moel annavad „Odüsseia“ lood aimu, et kreeklased tundsid vägevate raviomadustega taimi. Kreeklased pidasid neid taimi maagilisteks ja seostasid neid

sageli fantastiliste jutustustega jumalatest. Sajandeid peeti selliseid lugusid tühipaljaks väljamõeldiseks, kuid viimasel ajal on hulk teadlasi ja ajaloolasi hakanud arvama, et kreeklaste jutul oli tõepõhi all.⁶

Nagu viitavad need ja paljud teisedki siinses raamatus toodud näited, võib maagia toimida õige pisut fossiilsarnaselt. Nii nagu me saame igiammu elanud loomade luude uurimise põhjal teha järeldusi minevikus toimunu kohta, võime uurida ka oma esiisade maagiat, et püstitada hüpoteese, millest nad võisid unistada ja millisena näha end ümbritsevat maailma. Teatud mõttes olid Galadrieli sõnad väga täpsed: ajaloost võib saada legend ja legendist võib saada müüt.⁷ Sellegipoolest oleks vale väita, et kogu maagia saab alguse inimeste püüdlustest mõista ümbritseva maailma keerukust. Mõnikord me lihtsalt kujutame hämmastavaid asju ette ja seejärel püüame neid reaalsuseks muuta.

IGAPÄEVANE NÕIAKUNST

Uskumustest ja unenägudest juhindumises avaldub meie loomuomane kaldumus püüda maagilisi asju ka päriselt juhtuma panna. Ma ei proovinud lapsena küll ühtki veekogu kahte lehte ajada, kuid andunud „Tähesõdade“ sõltlasena katsusin algkoolis nii mitmelgi igaval õhtupoolikul Jõudu tööle panna ja selle abil pliitsit laual kasvõi paari tolli võrra lähemale liigutada... Tulemusi ei andnud see kordagi. Nukrapoolsemal noodil mäletan ma elavalt, kuidas istusin õige pisut pärast vanaema surma tema haul ja igatsesin meeleheitlikult, et saaksin temaga veel üks kord rääkida. Muidugimõista pole ma selles osas kindlasti ainuke.

Igal aastal halloweeni ajal koguneb Harry Houdini kunagisse majja sadu inimesi, kes ootavad, et ühel päeval leiab ta mooduse surma küüsisst pageda. Sajad tuhanded kannavad kaasas „õnnetoovat“ jänesekäppa,* lugematud miljonid palvetavad Jumala poole, paludes tal

* Juhtumisi peeti jänese pidevalt valvast pilku heaks kaitseks „kurja silma“ eest. Paraku ei näe jänese silmamunad pärast paari päeva võtmekimbu küljes rippumist enam kuigi head välja. Kohevad käpad on silmale ilusad vaadata aga hulk aastaid ja lisaboonusena püsib odav roosa värvaine neil üsna kenasti küljes. (Autori märkus.)

enda ellu sekkuda, ning kogu maailma ajalehed avaldavad endiselt astroloogilisi ennustusi, mida paljud võtavad tõe pähe. Üheski neist käitumisviisidest pole midagi uut.

Kaua aega tagasi kirjutasid inimesed oma soovid jumalaile pliihtahvlitele ja viskasid need sõnumid pühadesse allikatesse ja templibasseinidesse; asetasi elusaid inimesi jäljendavaid vahanukke seksuaalselt ühemõttelistesse asenditesse, et tekitada iha sihtmärgiks olevates isikutes või – mis on mu isiklik lemmik – löid naela läbi vaenlase juukseid täis topitud kana südame ja jätsid selle jäleduse äraneetava ukse taha.⁸ Kõlab teadusest nii kaugena kui vähegi võib ette kujutada ja paljudel juhtumitel oli see ka ülimalt mõttetu ... kuid mitte alati.

Muistsete templite tervendusrituaalid hõlmasid nii mõndagi meetodit, mida me praegu teame kui tervisele kasulikke; joomine konkreetsest kivimist nikerdatud pühast karikast, milletaolisi on leitud pühakute eluasemeks olnud koobastest, võis teatud asjaolude kokkulangevuse korral tõepoolest eluiga pikendada ning tarkade kivina tuntud igavest elu andva kivi otsingud viisid suurte avastusteni, millest hiljem kasvas välja keemia.⁹

Kunstnike, näiteks Maurits Cornelis (M. C.) Escheri joonistatud illusioonid ja kaasaegsete mustkunstnike etteasted aitavad neuroteadlastel tänapäevalgi leida teed arusaamani, kuidas inimaju mõtestab keerulist maailma, milles me elame.¹⁰ Samal ajal, kui osa maagiast tipib kikivarvul sisse teadusmaailma, lükkab – või, ma julgen öelda, sahkab – suur hulk teadust endale teed maagia maailma.

Pimedas nägemine oli omal ajal võime, mida valdasid üksnes kassid ja võlurid; nüüd saab sellega hakkama igaüks, kes kannab ninal õigeid prille. Mõtete lugemine oli kunagi vaid oraaklite ja Charles Xavier' pärusmaa, ent tehnoloogia on kohemaid jõudmas sinnamaale, et kingib meile võime lugeda üle keha halvatud ja suuliigutuste üle kontrolli kaotanud patsientide mõtteid. Ammustel aegadel kuulus kujutlus vaiba peal või luua seljas lendamisest rangelt fantaasia valdkonda. Tänapäeval elab ilmas selliseid tegelasi nagu šveitslane Yves Rossy, kes söösta-

vad läbi taevalaotuse reaktiivmootori abil, mis sarnaneb Tony Starki lennuvahendiga filmis „Raudmees“.

Arengud ei piirdu üksnes tehnikamaailmaga. Kui armujooke võis omal ajal leida vaid Shakespeare'i näidenditest ja nõiaköökidest, siis praegu on meie kasutuses tõeline küllusesarv täis ravimeid, mis suudavad korda saata mida tahes alates seksuaalse erutuse reguleerimisest kuni tõenäosuse suurendamiseni, et kaks inimest sõbrunevad juba esimese kohtumise ajal. Midagi hirmuäratavamast valdkonnast – kui omal ajal oli viikingite jumala Odini käsutuses võime seestada lahinguväljal oma järgijate meeli ja muuta nad legendaarseteks raevutsevateks berserk-sõdalasteks, hakkame me praegu aru saama, milliseid aineid need mehed tarvitasid, ja nende abil võib osutuda võimalikuks luua biokeemiliselt muundatud sõdureid, kes ei tunne valu ega hirmu. Kahtlemata kerkib siinkohal esile terve hulk eetilisi küsimusi, kuid kõik need maagia ja reaalsuse sulandumise juhtumid tõstatavad palju tähtsama küsimuse maagia enese olemuse kohta.

Kas teadmine mingi maagilise nähtuse tööpõhimõttest muudab nähtuse millekski muuks kui maagiaks? Raamatu kirjutamisega algust tehes polnud mul sellest õrnatatki aimu. Olen väga kaua armastanud kõike maagilist, mida mütoloogiast leida võib, kuid hariduselt paleontoloogi ja elukutselt teadusajakirjanikuna tahan ma kirglikult mõista keerukate süsteemide taga peituvaid tõsiasju. Pärast kahe aasta pikkust sukeldumist esivanemate müütide, uskumuste ja rituaalide maailma ei teadnud ma ikka veel vastust. Küsimus ise oli peidus illusiooni sees. Kui kaalusin vaid üht või kaht eraldiseisvat näidet, näis vastuseni jõudmine olevat petlikult lihtne. Mida kauem ma aga teema kallal pead vaevasin, seda raskemaks muutus lahenduse leidmine.

Ammustel aegadel rändasid meie eelkäijad nende ette kerkinud segadusttekitava küsimuse lahendamiseks maha sadu miile, et küsida nõu kuulsalt Delfi oraaklilt. Kui lennul Londonist Las Vegasesse süttis tabloom kiri KINNITAGE TURVAVÖÖD, taipasin ma, et viibin sama laadsel palverännakul. Et tõeliselt mõista, kuidas teadmised kujundasid maagiat, läks mul tarvis mustkunstniku abi.

Laval võib Teller olla mustkunstnike-koomikute duo Penn & Teller vaikiv pool, kuid etteastete vahelisel ajal on ta kõike muud kui seda. Tal on terav filosoofiline mõistus ja kuigi ta kõneleb tasasemal häälel kui tema pikka kasvu kaaslane, väärrib iga tema sõna kuulamist.

Kui ma pärisin temalt teadmiste ja maagia omavahelise suhte kohta, tsiteeris ta oma illusionistist sõpra Mike Close'i: „Maagia kui anne on sama hea nagu kivi kinga sees. Sa tunned midagi, mille olemusest sa päris täpselt aru ei saa ega suuda lõpetada sellele mõtlemist.“ See näis ideaalselt kokku sobivat minu teadmistega tänapäeva mustkunstnike kohta. Nende elukutse puhul on eluliselt tähtis hoida publikut pidevalt mõistatamas. Siiski lisas Teller vaid paar hetke hiljem: „Igale meie sajandi valgustatud elanikule mõjub teadmine ime tajumist suurendavalt. Ma lihtsalt ei arva, vaid ma tean seda. Kui te usute, siis lihtsustate ülemäära nagu laps, kes esialgu usub, et elu keerulist arenguteed pole olemas. Selline lihtsustamine ei suurenda mingil moel teie imetunnet. Ent kui te *teate*, kuidas elu meie planeedil tekkis, siis tundub see ime üüratult suur!“

Tema vastus oli oraakli enese vääriline mõistatus. Kui maagia on seotud vaataja teadmatusega ime sündimise protsessist ja kui teadmine on otseselt seotud ime tunnetamisega, kas Teller tahtis siis öelda, et triki lummusesse langemine polegi samavõrra imeline kui teadmine, kuidas trikki tehakse? See ei saa ju õige olla. Või saab?

Milline on vastus sellele küsimusele või kas see vastus üldse eksisteerib, saab loodetavasti selgeks meie avastusretke käigus, kui asume uurima, mil viisil on maagiat eri ajastutel kasutatud, kuidas see on hii- linud meie lugudesse, suunanud teaduslikke uuringuid ja paljudel juh- tudel muutunud hoopis enamaks kui pelk müüt.

TERVENDAMINE

Palved, riitusebasseinid, regeneratsioon
ja jumalik lauvärv

Su isa suudab päästa ainult Graali tervendav vägi.

Nüüd on aeg endalt küsida, millesse sa usud.

WALTER DONOVAN, „INDIANA JONES JA VIIMANE RISTIRETK“

Pärast sissetungi inimkehasse paljunevad viirused ja bakterid väga kiiresti. Immuunsüsteem tegutseb nende leviku tõkestamisel enamasti kärmelt, kuid mõnikord saavad patogeenid edumaa ja me jääme haigeks. Kuigi haiguste sümptomid varieeruvad, on need alati ühtviisi ebameeldivad. Seedetrakti nakkused saadavad meid tualetti öökima. Ülemiste hingamisteede viirused panevad kurgu valutama, nina kinni, kõrvad lukku ja kõha paukuma. Gripp imeb energias tühjaks, ajab üles palaviku ja piinab valudega. Ent me elame selle kõik üle võrdlemisi kergelt.

Tänapäeval on meie käsutuses tõhusad vahendid patogeenidega võitlemiseks alates Tylenolist ja aspiriinist kuni antibiootikumide ja viirusevastaste ravimiteni. Tõsi, pidevalt areneb uusi, antibiootikumidele resistentseid baktereid ja viirusevastaste ravimite tõhusus on endiselt piiratud, ent inimesed elavad praegu märksa paremini kui 60 aastat tagasi.

Peatselt pärast seda, kui mu vanaisa Teise maailmasõja lõppedes Vaikse ookeani lõunaosast koju jõudis, haigestus ta lastehalvatusse. Vaat seda võib tõesti nimetada halvaks õnneks. Ta elas üle kaks aastat pommitamist ja tulistamist üksnes selleks, et viirus rabaks ta jalust just siis, kui selle vastu hakati vaksineerima. Õnneks suutsid arstid teda raudkopsu abil elus hoida, kui halvatus tal hingamise ajutiselt seiskas, kuid teadmine, et viirus levib edasi ja sellega võitlemiseks pole mingit võimalust, võis tollal olla väga õudne olla. Paar tuhat aastat tagasi oli me eelkäijate elu veelgi raskem.

Sajandite eest oli inimkonna käsutuses mitte üksnes vähe ravi-meetodeid, vaid ka õige õrnalt aimu, miks inimesed üldse haigeks jäävad. Iga haiguspuhang tundus hirmutav. Kuigi kõige suuremas ohus olid väga noored ja väga vanad, ei tekkinud ka elu parimate aastate jooksul samasugust kaitstuse tunnet nagu tänapäeval. Ajal, mil tõved rõugetest tuberkuloosini pidurdamatult levisid, varitses igauht oht suvalisel hetkel surra.

Toimuva pime juhuslikkus sundis hirmunud inimesi otsima seletust ja sellega seoses asuti uurima ka üleloomulikke nähtusi. Me teame, et muistsed rahvad tõid tervendamist paludes ohvriande ja palvetasid jumalate poole. Kui ebateaduslikud nende tegemised ka ei tundu, oli neis ometi teatav loogika.

Sajandite vältel kohutasid meie eelkäijaid krambid. Kui patsient krambihoo ajal hambaid krigistas või kui tõmbles tema parem külg, paistis ta sellega jäljendavat kitse; seega oli selge, et tema piinades oli süüdi Zeusi ema Rhea, ja sestap paluti jumalannal oma raevu taltsutada.* Kui patsiendi väljaheide oli vedel, selline nagu jätab endast maha lind, palvetati Apollo poole, kes valitses jumalana üle Päikese ja taeva,

* Zeusi isal Kronosel oli halb harjumus panna nahka lapsed, kelle Rhea talle sünnitas. Pärast seda, kui Hades ja Poseidon otsejoones tema kõrist alla läksid, sai Rheal laste ärasöömisesest kõrini, ta ulatas Kronosele titeteki sisse mässitud kivi ja ütles, et see on tema poeg Zeus. Mitte just üleliia taibukas Kronos neelas kivi alla ega märganudki, et Rhea smugeldas Zeusi ühte koopasse Kreeta saarel, kus ta kasvatati üles kitsepiimaga. Arusaadavalt on siinkohal tegu meelevaldse seosega, kuid just niiviisi põhjendavad antiigiurijad meile Rhea ja kitse omavahelist seost. (*Autori märkus.*)